

TENFİL

le birlikte bunun ancak ganimetin humus kısmından karşılanabileceğini söylemişlerdir (Cessâs, III, 69, 78-80).

Nefelin ganimetin hangi kısmından ve ne tür mallardan verileceği konusu da tartışılmıştır. Tartışmanın temel sebebi, Resûl-i Ekrem'in tenfil uygulamalarını bildiren rivayetlerdeki (meselâ bk. *el-Muvaṭṭaʿ*², "Cihâd", 20; *Müsned*, II, 10, 55; IV, 160; Buhârî, "Humus", 15; Müslim, "Cihâd", 36-38; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 145-146; Tirmizî, "Siyer", 12, 16) farklılıkları ve kısmî kapalılıklardır. Buna göre Hanefî, Hanbelî ve Zâhirî mezhepleriyle birlikte Mekhûl b. Ebû Müslim, Evzâî, Süfyân es-Sevrî ve Ebû Ubeyd gibi müctehidler devlet / kamu hissesi olan humus ayrıldıktan sonra ganimetin geriye kalan beşte dördünden, Ca'ferîler ve Zeydîler humus ayrılmadan önce tamamından (İbnü'l-Mutahhar el-Hilâlî, IV, 416-417; İbnü'l-Murtazâ, V, 443) bu vadin yerine getirileceğini söylemişlerdir. Bu noktada çerçeveyi bir hayli daraltan İmam Şâfiî'ye göre nefel ancak Hz. Peygamber'in (devlet başkanının) humustaki beşte birlik hakkından verilebilir (*el-Üm*, IV, 187). Bu iki yaklaşımın ortasında yer alan Saîd b. Müseyyeb ile Mâlikîler ise nefelin humustan verileceği hükmünü benimsemişlerdir (Sahnûn, II, 30). Verilecek mallar konusunda büyük çoğunluk tür ayırımına gitmezken Evzâî ve Mâlik bunun altın ve gümüş gibi değerli madenlerden olamayacağı görüşünü ileri sürmüştür (konuyla ilgili bazı rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, "Cihâd", 144, 148; Tirmizî, "Siyer", 12; İbn Mâce, "Cihâd", 35). Enfâl sûresinin ilk âyetinin muhkem, yürürlükte ve genel olduğunu söyleyenler nefel için bir miktar sınırlandırmasına gitmemişler, oranı yetkililerin tercihine bırakmışlardır. Söz konusu âyetin Resûl-i Ekrem'in üçte bir ve dörtte bir oranındaki nefel uygulamaları ile tahsise uğradığını söyleyenler ise tenfilin ganimetin humusu çıkarıldıktan sonra geriye kalan kısmının en fazla üçte birine kadar verilebileceğini belirtmişlerdir (İbn Rüşd, I, 320). Şâfiîler, Ca'ferîler ve Zeydîler birinci görüşü, çoğunluk ikinci görüşü benimsemiştir. İmam Şâfiî'nin bir taraftan tenfilin ancak humusun beşte birinden verilebileceğini söylerken diğer taraftan miktarına herhangi bir sınırlama getirmemesini bazıları çelişki olarak değerlendirmiştir (İbn Kudâme, IX, 184). Fakat bu görüşün tenfilin humusun beşte birinin bütünü içinde sınırlanmaması biçiminde yorumlanması durumunda çelişki ortadan kalkar (başka yorumlar için bk. Nevevî, V, 328-329).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luğa, "rdh", "nfl" md.leri; *Lisânü'l-'Arab*, "rdh", "nfl" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "nfl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 357; *Müsned*, II, 10, 55, 184, 213; IV, 160; Zeyd b. Ali, *el-Mecmû'u'l-hadîş ve'l-fikhi* (nşr. Abdullah b. Ham-mûd el-izzî), San'a 1422/2002, s. 241; Ebû Yûsuf, *er-Red 'alâ Siyeri'l-Evzâ'i* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), s. 37-47; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. Mahmûd Mataracı), Beyrut 1993, IV, 183, 186-188; Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm, *el-Emvâl* (nşr. M. Halîl Herrâs), Kahire 1388/1968, s. 420-447, 450-451; Sahnûn, *el-Müdevve-ne*, II, 29-31; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Kahire 1373/1954, IX, 168-171; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, Beyrut 1414/1993, III, 69-81; Kudûrî, *el-Tecrid* (nşr. M. Ahmed Sirâc – Ali Cum'a Muhammed), Kahire 1424/2004, VIII, 4124-4126; İbn Hazm, *el-Muhallâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1408/1988, V, 406-408; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fi fikhî ehli'l-Medineti'l-Mâlikî*, Beyrut 2002, s. 214-216; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), Beyrut 1428/2007, XI, 461-467; Serahsî, *Şerhu's-siyer-i'l-kebîr* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1971, II, 593-594, 596-623, 792, ayrıca bk. tür.yer.; III, 835; Nevevî, *Ṭibetü't-talebe fi'l-ışlâhâti'l-fikhiyye* (nşr. Hâlid Abdurrahman el-Ak), Beyrut 1416/1995, s. 189, 196; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, I, 320; Muvaṭṭaḥuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1404/1984, IX, 183-188; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, V, 328-331; İbnü'l-Mutahhar el-Hilâlî, *Muhtelefû's-Şî'a fi ahkâmî's-şer'a*, Kum 1381 hş., IV, 416-417; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehhâr*, San'a 1409/1988, V, 443; F. Lökkegaard, "Ghanima", *El*² (İng.), II, 1005-1006; "Tenfil", *Mu.F.*, XIV, 74-77; Mehmet Erkal, "Ganimet", *DİA*, XIII, 351-354; M. Cevâd Hücetî-yi Kirmânî, "Enfâl", *DMBİ*, X, 395-397.

AHMET YAMAN

TENGE

Gazneliler, Altın Orda hanları, Timurular ve Akkoyunlular tarafından kullanılan, bugün Kazakistan'ın para biriminin adı olan gümüş sikke (bk. SİKKE).

TEN'İM

(التنعيم)

Mekke'nin kuzeybatısında Kâbe'ye en yakın Harem sınırı.

Medine yönünde Harem sınırını teşkil eden Ten'im adını bölgedeki aynı kökten türeyen dağ ve vadi isimlerinden almıştır. Buradaki işaret taşının (alem) Mescid-i Harâm'a uzaklığı Mısır hac emirlerinden İbrâhim Rifat Paşa'nın 1901 yılında yaptı-

ğı ölçüme göre 6148 metredir (*Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 341; Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, s. 80, 84). Ancak günümüzde mevcut yollardan bu mesafe yaklaşık 7-8 kilometreye ulaşmaktadır. Ten'im, Mekte ve Harem bölgesinde ikamet edenlerin (Mekkî, Haremî) umre için ihrama girdikleri yerlerden biridir. Harem bölgesinde oturanlar veya geçici olarak burada bulunanlar umre yapmak istediklerinde Harem sınırı dışına (Hil bölgesine) çıkıp orada ihrama girmek zorundadır. Bütün fakihler bu konuda görüş birliği içindedir. Hac ihramında ise böyle bir zorunluluk söz konusu değildir ve sözü edilenler oturdukları yerden ihrama girerler.

Harem bölgesinde ikamet edenlerin umre ihramına girmesi için en faziletli yerin hangisi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şâfiî ve Mâlikî mezhepleriyle Hanbelî mezhebinde bir görüşe göre bu yerlerin en faziletlisi Mekke'ye 29 km. uzaklıktaki Cî'râne'dir. Çünkü Hz. Peygamber, 8 (630) yılında Huneyn Gazvesi'nde alınan ganimetleri Cî'râne'de dağıttıktan sonra umre yapmak amacıyla burada ihrama girmiştir (Buhârî, "Meğâzî", 35; Müslim, "Hac", 17; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 79). Ayrıca Cî'râne, Mekke'ye diğer yerlerden daha uzak mesafede bulunmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre ikinci sırada Ten'im gelmektedir. Zira Resûl-i Ekrem, Hz. Âişe'ye Vedâ haccından sonra yaptığı umre için Ten'im'de ihrama girmesini söylemiştir. Şâfiîler ve Hanbelîler, Resûlullah'ın müşriklerin engellemesi yüzünden umre yapamamış olmakla birlikte 6 (628) yılında umre için konakladığı Hudeybiye'yi (*Müsned*, III, 245; Buhârî, "Umre", 3) fazilet konusunda üçüncü sırada kabul etmiştir. Hanefî mezhebine, Hanbelî mezhebinde bir görüşe ve Şâfiî fakihlerinden Ebû İshak eş-Şîrâzî'ye göre ihrama girmek için en faziletli yer Ten'im'dir. Zira Resûl-i Ekrem, gerek Hz. Âişe'ye gerekse kardeşi Abdurrahman'a Ten'im'de ihrama girmesini emretmiştir (Buhârî, "Hac", 31, 77, "Meğâzî", 77; Müslim, "Hac", 111, 112, 120; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 23). Bu görüşü benimseyen fakihlere göre kavî delil fiilî delilden güçlü ve önceliklidir. Mâlikî mezhebinde bazı âlimler Cî'râne ve Ten'im'in fazilet bakımından eşit olduğu görüşündedir. Şâfiî ulemâsından Nevevî, Şîrâzî'nin Ten'im'e öncelik veren görüşünün yanlış olduğunu, ancak Hil bölgesinden Kâbe'ye en yakın yerler arasında Ten'im'in en faziletli yer olduğu şeklinde yorumlanması halinde mezhepte kabul görebileceğini belirtmiştir (*el-Mecmû'*, VII, 134).

Tarihçi Ebû'l-Velîd el-Ezrakî, Mekkeli tâbiîn âlimi Atâ b. Ebû Rebâh'ın Hz. Âişe'nin ihrama girdiği yer hakkında bilgi verdiği ve bunun Muhammed b. Ali eş-Şâfî tarafından mescid inşa ettirilen yer olduğuna dair İbn Cüreyç'den bir rivayet nakletmektedir. Tarih boyunca çeşitli onarımlar geçiren (310/922 ve 619/1222 yıllarında yapılan iki onarımla ilgili kitâbeler için bk. Sa'd b. Abdülazîz er-Râşid v.dğr., bibl.), 1847 yılında Sultan Abdülmecid ve 1984'te Kral Fehd b. Abdülazîz tarafından yeniden inşa edilen bu cami Mescidü Âişe, Mescidü'l-umre ve Mescidü't-Ten'im adlarıyla bilinmektedir. Mescidin kible yönünün solunda yer alan ve Harem sınırını gösteren iki alem defalarca tamir görmüş ve son imar sırasında yeniden yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 245; Ezrakî, *Aḥbâru Mekke* (Wüstenfeld), I, 430-431; Kâsânî, *Bedâ'î'* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1418/1997, III, 166-167; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1412/1992, V, 59-63; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân* (Cündî), II, 58; Nevevî, *el-Mecmû'* (nşr. M. Necîb el-Mutî), Riyad 1423/2003, VII, 133-134; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zahîre* (nşr. Muhammed Bû Hubze), Beyrut 1994, III, 206-209; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî'* *şerhu'l-Muḥni'*, Riyad 1423/2003, III, 48, 185; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil* (nşr. Zeke-riyyâ Umeyrât), Riyad 1423/2003, IV, 38-39; Buḥṭî, *Keşşâfû'l-kınâ'*, II, 401, 519; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Bulak 1317, II, 301; Şevkānî, *Neylû'l-evṭâr*, IV, 334; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Riyad 1423/2003, III, 484; İbrâhîm Rifat Paşa, *Mi'âtü'l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 341-344; Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, *el-Haremü'l-Mekkiyyü's-şerîf*, Mekke 1415/1995, s. 13, 52, 55, 61-62, 80, 84, 144-155; Sa'd b. Abdülazîz er-Râşid v.dğr., *Âşâru minṭıḳati Mekke't-l-mükerrreme*, Riyad 1423/2003, s. 127-128, 133-134; "İhrâm", *Mu.F.*, II, 150-151; "Ten'im", a.e., XIV, 69-70; "Cifrâne", a.e., XV, 240-241.

SALİM ÖĞÜT

TENKİH

(bk. TEHİZB).

TENKİHU'İ-FUSÛL

(تنقيح الفصول)

Şehâbeddin el-Karâfî'nin
(ö. 684/1285)
usûl-i fıkha dair eseri.

Karâfî'nin Mâlikî fıkha dair *ez-Zahîre* adlı eserinin başına koyduğu iki mukaddimeden ikincisi olup müellifin kendi ifadesine göre aynı zamanda müstakil bir eser

olarak tasarlanmıştır (*ez-Zahîre*, I, 55). Karâfî bu eseri *ez-Zahîre*'de *Tenkiḥu'l-fuṣûl fi 'ilmi'l-uṣûl* olarak, *Şerhu Tenkiḥi'l-fuṣûl*ün mukaddimesinde *Tenkiḥu'l-fuṣûl fi'ḥtişâri'l-Maḥşûl* şeklinde adlandırmıştır (s. 3). İkinci adlandırmadan dolayı eserin Fahreddin er-Râzî'ye ait *el-Maḥşûl*ün muhtasarı olduğu şeklinde yaygın bir kanaat oluşmuştur. Gerek terip ve taksim gerekse içerdiği görüşler bakımından Râzî'nin *el-Maḥşûl*ünü esas almış olması da (Tûfî, I, 105) bu kanaati desteklemektedir. Sagir b. Abdüsselâm'ın, eserin Karâfî'nin daha önce *el-Maḥşûl*den ihtisar ettiği *el-Fuṣûl fi'l-uṣûl*ünün muhtasarı olduğu yönündeki iddiası ise ispatı muhtaçtır (*Dîa*, XXIV, 399). *Tenkiḥu'l-fuṣûl*e usule ilişkin diğer eserlerinde atıfta bulunmasından hareketle (meselâ bk. *Şerhu Tenkiḥi'l-fuṣûl*, s. 3; *Nefâ'isü'l-uṣûl*, I, 333; *el-İkḍü'l-manẓûm*, II, 69) bu eserin Karâfî'nin usule dair ilk eseri olduğunu söylemek mümkündür. Müellifin bu eseri kaleme alırken *el-Maḥşûl*ün yanı sıra Kâdî Abdülvehhâb'ın *el-İfâde'si*, Bâcî'nin *el-İşâre'si* ve İbnü'l-Kassâr'ın *Uyûnû'l-edille*sinin usûl-i fıkha dair mukaddimesine dayandığını, daha çok bu eserlerdeki konuları özetlediğini, ayrıca bunlarda bulunmayan konuları ve kaideleri eklediğini belirtmesi (I, 55), *Tenkiḥu'l-fuṣûl*ün *el-Maḥşûl* ile sınırlı olmayan özgün bir ihtisar çalışması niteliği taşıdığını gösterir.

Eser terimler, hurûfû'l-meânî, lafızların muktezâlarının teâruzu, emir, nehiy, umum, ekallü'l-cem', istisna, şart, mutlak ve mukayyed, delîlû'l-hitâb, mücmel ve mübeyyen, Hz. Peygamber'in fiili, nesihi, icmâ, haber, kıyas, teâruz ve tercih, ictihad, müctehidin dayandığı deliller ve mükelleflerin tasarrufları şeklinde sıralanan yirmi bölüm (bab) ve bunlarla ilgili 102 alt başlıktan (fasıl) oluşmaktadır. Çeşitli açılardan taksimler yapılarak terimlerin açıklandığı birinci bölüm Râzî'nin *el-Maḥşûl*ünün girişindeki dil bahislerinin bir özeti niteliğinde olmakla beraber vaz'-isti'mâlhaml arasındaki fark (I, 57) ve lafzın delâletiyle lafızla delâlet arasındaki fark (I, 58) gibi *el-Maḥşûl*'de bulunmayan birtakım inceliklere dikkat çekmiştir. Eserde bazı önemli bilgiler faide, kaide, fer', tenbih, sual ve tefrî' gibi başlıklar altında verilmiştir. Diğer muhtasarlara göre eserin dili sade ve açıktır.

Karâfî, "Fürûda olduğu gibi usuldeki tercihlerinde de üstünlüğü ortaya çıksın diye Mâlik'in fıkıh usulündeki mezhebinin

açıkladım" diyerek (*ez-Zahîre*, I, 39) *Tenkiḥu'l-fuṣûl*ü -İbnü'l-Kassâr'ın mukaddimesinde olduğu üzere- özellikle Mâlik'in fer'î hükümlere ilişkin görüşlerinin dayandığı usul kurallarını belirleme amacıyla kaleme aldığını belirtmiş, ancak eserde Mâlikîler arasındaki görüş farklılıklarına işaret ettiği gibi Hanefîler'in, Şâfîler'in ve Cübâî, Ebû'l-Hüseyn el-Basrî gibi Mu'tezile usulcülerinin görüşlerine de yer vermiştir. Eserde "imam" sözüyle genellikle Fahreddin er-Râzî, "kâdî" sözüyle Bâkılânî, "üstâd" sözüyle Ebû İshak el-İsferâyînî kasdedilmektedir.

Müellifin Eş'arîliği kelâmî bağlantıları bulunan birçok konuya yansımıştır. Hükümün kadîm hitap olduğu (I, 65), hüsün ve kubhun şer'iliği (I, 71), vâki olmamakla birlikte güç yetirilemeyen şeyin teklifinin cevazı (I, 80), faydalı şeylerde müsaadenin, zararlı şeylerde yasağın kural olmasının akla değil şer'î delillere bağlı bulunduğu (I, 155) gibi görüşleri bu eğilimini açıkça ortaya koyar. Nesih konusunda Allah'ın ilminin değişmesi sonucuna götürdüğü için Bâkılânî ve Gazzâlî'nin görüşünü doğru bulmayarak neshin, hükmün müddetinin sona erdiğini beyan şeklinde Hanefîler'ce savunulan ve Ebû İshak el-İsferâyînî ile Fahreddin er-Râzî tarafından da benimsenen görüşü tercih etmiştir (I, 109).

Karâfî'nin ifadesine göre, usûl-i fıkıhın temeli olan dört eseri (Cüveynî'nin *el-Burhân*, Gazzâlî'nin *el-Mustaṣfâ*, Ebû'l-Hüseyn el-Basrî'nin *el-Mu'temed* ve *Şerhu'l-'Umed*) esas alan Fahreddin er-Râzî'nin *el-Maḥşûl*ü (*Nefâ'isü'l-uṣûl*, I, 91) ve Âmidî'nin *el-İḥkâm*'ı mütekellimîn yöntemine göre yazılan eserlerin kernal seviyesini temsil eden son özgün eserlerdir. Bu yönüme göre telif edilen sonraki eserler daha ziyade bu iki eser üzerine yapılan muhtasarlar ve bunların şerhi mahiyetindedir. İbnü'l-Hâcib'in *el-Muhtaşar*'ı, Kâdî Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-vüṣûl*ü ve Sübkî'nin *Cem'u'l-cevâmi'* bu eserlerden özetlenen çalışmalardır. Karâfî'nin *Tenkiḥu'l-fuṣûl*ü de bu şekilde kaleme alınmış bir muhtasardır. Ancak İbnü'l-Hâcib *el-Muhtaşar*'da Âmidî'nin *el-İḥkâm*'ını esas alırken Karâfî Râzî'nin *el-Maḥşûl*ünü esas almıştır. *Tenkiḥu'l-fuṣûl*den sonra *el-Maḥşûl* ve daha sonra *Tenkiḥ* üzerine yazdığı şerhlerde *el-Maḥşûl*den büyük ölçüde istifade ettiği göz önüne alınırsa Karâfî'nin usul anlayışında Fahreddin er-Râzî'nin önemli ölçüde etkisinin bulunduğu söylemek mümkündür. *Tenkiḥu'l-fuṣûl*ün özellikle Mâlikî usulcülerine nezdinde,